

บทที่ 6

กบฏ ปฏิวัติ รัฐประหาร

สุจินต์ ดันติกุล
สุชฌม นวลสกุล

1. ความนำ

การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองไม่ว่าจะเป็นการเปลี่ยนรัฐบาลหรือคณะผู้ปกครองหรือการเปลี่ยนกติกาการปกครองหรือรัฐธรรมนูญ ย่อมเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้ในทุกประเทศ ปกติรัฐธรรมนูญของแต่ละประเทศย่อมกำหนดวิธีการเปลี่ยนแปลงไว้ เช่น ให้มีการเลือกตั้งทั่วไปทุก 4 ปี หรือ 5 ปี หรือเลือกประธานาธิบดีทุก 4 ปี หรือ 6 ปี เพื่อให้โอกาสประชาชนตัดสินใจว่าจะให้บุคคลใดหรือกลุ่มพรรคการเมืองใดได้เป็นผู้ปกครอง และกำหนดวิธีการเปลี่ยนแปลงหลักการหรือสาระของรัฐธรรมนูญหรือแม้กระทั่งสร้างรัฐธรรมนูญใหม่แทนฉบับเดิม การเปลี่ยนแปลงตามกระบวนการดังกล่าวข้างต้นถือว่าการเปลี่ยนแปลงโดยสันติวิธี และเป็นวิธีการที่ถูกต้องตามกฎหมาย

อย่างไรก็ตามมีการเปลี่ยนแปลงอีกวิธีหนึ่งซึ่งถือว่าเป็นวิธีการรุนแรงและไม่ถูกต้องตามกฎหมาย นั่นก็คือการใช้กำลังเข้าข่มขู่ เช่น ใช้กองกำลังติดอาวุธเข้ายึดอำนาจจากรัฐบาลเดิมไล่คณะรัฐมนตรีออกไปและตั้งคณะรัฐมนตรีใหม่ โดยกลุ่มของคนที่ยึดอำนาจเข้ามาแทนที่หรือยกเลิกรัฐธรรมนูญฉบับเดิมแล้วร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ วางกฎและกติกาตามที่กลุ่มผู้มีอำนาจปรารถนา โดยปกติคณะหรือกลุ่มบุคคลที่จะเข้ามาเปลี่ยนแปลงด้วยวิธีนี้จะต้องมีกองกำลังติดอาวุธเข้าปฏิบัติการ มิฉะนั้นแล้วก็ยากที่จะสำเร็จ และถึงมีกำลังก็ไม่อาจไม่สำเร็จเสมอไป เพราะมีองค์ประกอบการสนับสนุนหรือต่อต้านจากประชาชนเข้ามาเป็นปัจจัยประกอบด้วย

ปัญหาที่เกิดขึ้นกับประเทศที่ไม่มีเสถียรภาพทางการเมืองก็คือว่า การเปลี่ยนรัฐบาลหรือผู้ปกครองประเทศมักไม่เป็นไปตามกติกาหรือระเบียบแบบแผนโดยสันติวิธี ตรงกันข้ามมักเกิดการแย่งชิงอำนาจด้วยการใช้กำลังอยู่เนือง ๆ ไม่ว่าจะนำไปในรูปของการจลาจล

กบฏ ปฏิวัติหรือรัฐประหาร ความหมายของคำเหล่านี้เหมือนกันในแง่ที่ว่าเป็นการใช้กำลังอาวุธยึดอำนาจทางการเมืองแต่มีความหมายต่างกันในด้านผลของการใช้กำลังความรุนแรงนั้น หากทำการไม่สำเร็จก็ถูกเรียกว่ากบฏจลาจล (rebellion) ถ้าการยึดอำนาจนั้นสัมฤทธิ์ผล และเป็นเพียงเปลี่ยนรัฐบาลเรียกว่ารัฐประหาร (coup d' etat) แต่ถ้ารัฐบาลใหม่ได้ทำการเปลี่ยนแปลงมูลฐานระบอบการปกครองนับว่าเป็นการปฏิวัติดังเช่น การปฏิวัติครั้งสำคัญ ๆ ซึ่งเป็นที่ยอมรับกันทั่วไป ได้แก่ การปฏิวัติใหญ่ของฝรั่งเศส ค.ศ. 1789 การปฏิวัติในรัสเซีย ค.ศ. 1917 การปฏิวัติของจีนในปี ค.ศ. 1949 เป็นต้น

สำหรับในการเมืองไทยคำว่าปฏิวัติกับรัฐประหารมักใช้ปะปนกันแล้วแต่ผู้ยึดอำนาจได้นั้นจะเรียกตัวเองว่าอะไร เท่าที่ผ่านมามักนิยมใช้คำว่าปฏิวัติ เพราะเป็นคำที่ดูขึงขังน่าเกรงขามเพื่อความสะดวกในการสร้างไว้ซึ่งอำนาจที่ได้มานั้น ทั้งที่โดยเนื้อแท้แล้วนับแต่มีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 24 มิถุนายน 2475 ซึ่งอาจถือได้ว่าเป็นการปฏิวัติที่แท้จริงครั้งเดียวที่เกิดขึ้นในประเทศไทย การยึดอำนาจโดยวิธีการใช้กำลัง ครั้งต่อ ๆ มาในทางรัฐศาสตร์ถือว่าเป็นเพียงการรัฐประหารเท่านั้น เพราะผู้ยึดอำนาจได้นั้นไม่ได้ทำการเปลี่ยนแปลงหลักการมูลฐานของระบอบการปกครองเลย ดังนั้นเพื่อให้สอดคล้องกับพฤติกรรมทางการเมืองและมีให้สัมพันธ์กับการใช้ชื่อเรียกตัวเองของคณะที่ทำการยึดอำนาจทั้งหลาย อาจสรุปได้ว่าความหมายแคบ ๆ โดยเฉพาะเจาะจงสำหรับคำว่าปฏิวัติ และรัฐประหารในบรรยากาศการเมืองไทยเป็นดังนี้คือ “ปฏิวัติ หมายถึงการยึดอำนาจโดยวิธีการที่ไม่ถูกต้องตามรัฐธรรมนูญ ยกเลิกรัฐธรรมนูญที่ใช้อยู่ อาจมีหรือไม่มีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับใหม่ และอาจจัดตั้งให้มีรัฐบาลและสภาตามแบบฉบับการปกครองโดยทั่วไป แต่รัฐบาลและสมาชิกสภาจะมาจากการแต่งตั้งทั้งหมด” ส่วน “รัฐประหาร หมายถึงการยึดอำนาจโดยวิธีการที่ไม่ถูกต้องตามรัฐธรรมนูญ แต่ยังคงใช้รัฐธรรมนูญฉบับเก่าต่อไป หรือประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับใหม่ เพื่อให้มีการเลือกตั้งเกิดขึ้นในระยะเวลาไม่นานนัก”

ในบทนี้จะศึกษาเกี่ยวกับการกบฏ ปฏิวัติ รัฐประหาร ครั้งสำคัญ ๆ ที่เกิดขึ้นในประเทศไทยนับแต่เปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 เป็นต้นมา โดยจะแบ่งสมัยของการเมืองไทยออกเป็น 4 สมัย แต่ละสมัยยึดถือกลุ่มหรือคณะที่ครอบงำ (dominate) อำนาจทางการเมืองในแต่ละสมัยเป็นหลัก¹ ได้แก่ สมัยคณะราษฎร, คณะรัฐประหาร 2491, คณะปฏิวัติ 2501, และคณะปฏิรัฐฯ 2519 ส่วนในปัจจุบันเป็นการเมืองที่อยู่ในระยะปรับตัวสู่ประชาธิปไตย จึงมีความสับสนอยู่บ้างในดุลย์อำนาจระหว่างฝ่ายประชาธิปไตยกับเผด็จการ

2. สมัยคณะราษฎร (มิถุนายน 2475-พฤศจิกายน 2491)

ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชมาเป็นระบอบรัฐธรรมนูญ (การมีรัฐธรรมนูญมิได้หมายความว่าความเป็นประชาธิปไตยเสมอไป) พันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนาหัวหน้าคณะราษฎรไม่ได้เป็นหัวหน้ารัฐบาลเสียเอง คณะราษฎรได้มอบหมายให้พระยามโนปกรณนิติธาดาเป็นผู้นำรัฐบาล ทั้งนี้โดยหวังว่าคณะรัฐบาลซึ่งส่วนใหญ่เป็นขุนนางเก่าจะเป็น “ตัวเชื่อม” หรือ “กันชน” ระหว่างระบอบใหม่กับระบอบเก่า แต่แล้วเหตุการณ์ได้ผันแปรไปจากที่คณะราษฎรคาดหวังไว้ รัฐบาลพระยามโนปกรณนิติธาดา มิได้บริหารไปตามที่คณะราษฎรต้องการ และยังมีที่ท่า (ในความรู้สึกของคณะราษฎร) ที่จะกำจัดอำนาจของบรรดาผู้นำคณะราษฎรอีกด้วย ในที่สุดพระยาพหลฯ หัวหน้าคณะราษฎรจึงทำการรัฐประหารยึดอำนาจรัฐบาลเมื่อ 21 มิถุนายน 2476 ภายหลังเปลี่ยนแปลงการปกครองเกือบครบ 1 ปี

รัฐประหาร 21 มิถุนายน 2476

การรัฐประหารครั้งแรก สาเหตุที่สำคัญได้แก่ประเด็นความขัดแย้งในการพิจารณาเค้าโครงการเศรษฐกิจ “สมุดปกเหลือง” ที่นายปรีดี พนมยงค์ เสนอต่อรัฐบาล พระยามโนปกรณนิติธาดาและบุคคลสำคัญในคณะราษฎร เช่น พันเอกพระยาทรงสุรเดช ได้คัดค้านไม่เห็นด้วย เพราะ “นโยบายเช่นนั้นเป็นการตรงกันข้ามกับขนบธรรมเนียมประเพณีของชาวสยาม และเป็นที่ยอมรับโดยแน่นอนทีเดียวว่านโยบายเช่นนั้นจะนำมาซึ่งความหายนะแก่พระราชอาณาจักร และเป็นที่เห็นได้โดยแน่นอนที่ความมั่นคงของประเทศ” ความขัดแย้งได้ทวีความรุนแรงยิ่งขึ้นจนกระทั่งรัฐบาลพระยามโนฯ เห็นว่า “ความแตกต่างในสภาซึ่งมีหน้าที่ในทางนิติบัญญัติกับคณะรัฐมนตรีซึ่งมีหน้าที่ในทางบริหารดังนี้ เป็นที่น่าอันตรายอย่างยิ่งต่อความมั่นคงของประเทศ โดยกระทำให้ราชการชกช้า เกิดความแตกแยกกันในรัฐบาล ก่อให้เกิดความหวาดเสียวและความไม่แน่นอนแก่ใจประชาชนทั่วไป” จึงได้ออกพระราชกฤษฎีกาปิดสภาผู้แทนราษฎรและงดใช้รัฐธรรมนูญบางมาตรา (ซึ่งเท่ากับทั้งฉบับเพราะไม่ได้ระบุว่ามาตราใดบ้าง) เมื่อวันที่ 1 เมษายน 2476 หลังจากนั้นรัฐบาลชุดใหม่ของพระยามโนฯ ได้ออกพระราชบัญญัติว่าด้วยคอมมิวนิสต์ พุทธศักราช 2476 และได้บีบบังคับให้นายปรีดี พนมยงค์ เดินทางไปอยู่ต่างประเทศ พันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนาจึงได้นำทหารบก ทหารเรือ ยึดอำนาจอีกครั้งหนึ่งจากรัฐบาลของพระยามโนปกรณนิติธาดา และได้เข้าดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีเสียเอง รัฐประหารครั้งนี้ นับเป็นการรื้อถอนอำนาจกันเอง (purge) ภายในคณะราษฎร จักเห็นได้ว่ากลุ่มของพันเอกพระยาทรงสุรเดช อาทิเช่น พันเอกพระยาฤทธิอัคเนย์ พันโทพระประศาสน์พิทยายุทธไม่ได้เข้าร่วมรัฐบาลในเวลาต่อมา

กบฏบวรเดช 11 ตุลาคม 2476

กบฏบวรเดชนับเป็นการปฏิวัติซ้อนต่อคณะราษฎรโดยตรง คณะราษฎรต้องต่อสู้เพื่อความอยู่รอด ด้วยเหตุนี้ฝ่ายกบฏที่นำทหารจากหัวเมืองมาตั้งที่ดอนเมืองเพราะคิดว่าจะสามารถทำให้รัฐบาลยอมจำนนได้ต้องประสบกับความผิดหวัง การสู้รบได้ดำเนินไปถึง 11 วัน โดยมีการเสียชีวิตและเลือดเนื้อของทั้งสองฝ่าย จึงได้ตั้งศาลพิเศษอันขัดกับหลักนิติธรรมชำระคดีกบฏลงโทษประหารชีวิต 3 ครั้ง นับแต่กบฏบวรเดช กบฏนายสิบ พ.ศ. 2478 และผู้คบคิดกบฏในปี 2482 นอกจากนั้นคณะราษฎรยังได้ออกพระราชบัญญัติจัดการป้องกันรักษารัฐธรรมนูญ พุทธศักราช 2476 อีกทางหนึ่งด้วย

สมัยที่คณะราษฎรครอบงำอำนาจทางการเมืองนี้มีผู้ผลัดเปลี่ยนกันขึ้นเป็นนายกรัฐมนตรี 8 คน มีการจัดตั้งรัฐบาล 18 ชุดด้วยกัน นายกรัฐมนตรีจะมาจากบุคคลชั้นนำของคณะราษฎร หรือบุคคลที่ผู้นำของคณะราษฎรสนับสนุน สมัยของคณะราษฎรมาสิ้นสุดลงเมื่อ พลโทผิน ชุณหะวัณเป็นผู้นำเข้าทำการรัฐประหารเมื่อ 8 พฤศจิกายน 2490

3. สมัยคณะรัฐประหาร 2490 (พฤศจิกายน 2490–กันยายน 2500)

รัฐประหารเมื่อปี 2490 นับเป็นความพยายามของทหารบกที่ต้องการเข้ามามีอำนาจทางการเมืองอีกครั้งหนึ่ง หลังจากหมดอำนาจลงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง อันเป็นระยะที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม และพวกถูกจับในข้อหาอาชญากรรมสงคราม และระบบรัฐสภาเฟื่องฟูถึงขีดสุด รัฐบาลเข้าออกตามวิถีทางรัฐสภา ที่สำคัญก็คือรัฐธรรมนูญฉบับปี 2489 ได้วางหลักการแยกข้าราชการประจำกับการเมืองทำให้ทหารต้องถอดเครื่องแบบถึงจะเข้ามาแข่งขันทางการเมืองได้ รัฐประหารครั้งนี้เป็นการกระทำของฝ่ายทหารบกแต่ฝ่ายเดียว ซึ่งผิดกับการปฏิวัติ 2575 อันเกิดจากการร่วมมือทั้งสามฝ่ายของพลเรือน ทหารบก ทหารเรือ จึงทำให้ฝ่ายทหารบกครองอำนาจตั้งแต่นั้นมา เป็นที่น่าสังเกตเมื่อรัฐประหารสำเร็จ คณะรัฐประหารได้มอบหมายให้นายควง อภัยวงศ์ หัวหน้าพรรคการเมืองฝ่ายค้านเป็นนายกรัฐมนตรี และจัดให้มีการเลือกตั้งทั่วไปเมื่อ 20 มกราคม 2491 แต่ต่อมาคณะรัฐประหารกลับบีบบังคับให้นายควง อภัยวงศ์ ซึ่งเป็นนายกรัฐมนตรีอีกครั้งหลังการเลือกตั้งลาออก 7 เมษายน 2491 และให้จอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรีแทน

กบฏเสนาธิการ 1 ตุลาคม 2491

เป็นการต่อต้านที่เกิดจากทหารบกด้วยกัน โดยนายทหารบกกลุ่มหนึ่งในกรมเสนาธิการทหาร อาทิเช่น พลตรีสมบูรณ์ ศรานุกิต พลตรีเนตร เขมะโยธิน พันเอกกิตติ ทัตตานนท์ พันโท โปยม จุฬานนท์ ฯลฯ มีความไม่พอใจสภาพปืนปวงกองทัพบกในขณะนั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งเกี่ยวกับการเลื่อนยศเลื่อนตำแหน่งทางทหารเป็นไปเพื่อตอบแทนผู้เข้าร่วมรัฐประหาร นายทหารเหล่านี้จึงคบคิดกันโค่นล้มคณะรัฐประหาร แต่ยังไม่ทันลงมือก็ถูกจับเสียก่อน

กบฏวังหลวง 26 กุมภาพันธ์ 2492

เป็นความพยายามกลับคืนสู่อำนาจของกลุ่มการเมืองภายใต้การนำของนายปรีดี พนมยงค์ ซึ่งได้สูญเสียอำนาจนับแต่เกิดรัฐประหาร ฝ่ายกบฏได้ยึดสถานีวิทยุกระจายเสียง ประกาศจัดตั้งรัฐบาลโดยให้ นายดิเรก ชัยนาม เป็นนายกรัฐมนตรี และมีพลเรือตรีทหาร ขำหิรัญ, นายทวี บุญยเกษตร เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม, มหาดไทยตามลำดับ² หลังจากเกิดกบฏ รัฐบาลของคณะรัฐประหารได้ทำการปราบปรามสำเร็จและต่อมาได้กวาดล้างนักการเมืองกลุ่มสนับสนุน นายปรีดี พนมยงค์ เจ็บขาดชนิดถอนรากถอนโคน เป็นเหตุให้กลุ่มการเมืองของนายปรีดี พนมยงค์ ไม่อาจมีบทบาททางการเมืองได้อีกต่อไป นักการเมืองที่เสียชีวิตได้แก่ นายทองเปลว ชลภูมิ นายทองอินทร์ ฐิริพัฒน์ นายถวิล อุดร นายจำลอง ดาวเรือง ถูกยิงตายเมื่อ 3 มีนาคม 2492 ขณะอยู่บนรถของเจ้าหน้าที่ตำรวจซึ่งกำลังนำผู้ต้องหาทั้ง 4 ไปฝากขังที่สถานีตำรวจบางเขน เจ้าหน้าที่ตำรวจอ้างว่ามีคนร้ายมาแย่งชิงผู้ต้องหา นายทวี ตเวทิกุล ถูกเจ้าหน้าที่ยิงตายเมื่อ 1 เมษายน 2492 ขณะที่กำลังหลบหนีที่จังหวัดสมุทรสงคราม นายเตียง ศิริขันธ์ นายชาญ บุณนาค และผู้ติดตามอีก 3 คน ถูกเจ้าหน้าที่ตำรวจลวงไปฆ่าเมื่อ 12 ธันวาคม 2495 แล้วนำไปเผาทำลายหลักฐานที่ท่าจังหวัดกาญจนบุรี

กบฏแมนฮัตตัน 29 มิถุนายน 2494

นับแต่คณะรัฐประหารได้บังคับให้รัฐบาลของพรรคประชาธิปัตย์ที่มีนายควง อภัยวงศ์ เป็นนายกรัฐมนตรีลาออกในปี 2491 หลังจากได้รับเลือกตั้งเพียงสามเดือน คณะรัฐประหาร ซึ่งเป็นกลุ่มของทหารบกมีที่ท่าว่าจะเข้าผูกขาดอำนาจทางการเมืองไว้แต่เพียงฝ่ายเดียว สร้างความไม่พอใจในหมู่ทหารเรือที่รู้สึกว่าคุณลดอำนาจการเมืองที่เคยมีมาแต่เดิมนับแต่เปลี่ยนแปลงการปกครอง กบฏแมนฮัตตันจึงเป็นความพยายามครั้งสุดท้ายของฝ่ายทหารเรือในการคานอำนาจทหารบก กลุ่มทหารเรือ นำโดย พลเรือตรีทหาร ขำหิรัญ นายทหารนอกราชการ อดีต รองผู้บังคับการกรมนาวิกโยธิน และทหารประจำการ นาวาเอกอานนท์ ปุณศรีภักภา นาวาตรี มนัส จารุภา นาวาตรีประกาย พุทขารี นาวาตรีสุภัทร ตันตยาภรณ์ กลุ่มปฏิบัติการได้ลงมือ

จีจับตัวจอมพล ป.พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรีไปได้ในขณะที่ไปเป็นประธานรับมอบเรือชุดแมนฮัตตันที่ท่าราชวรดิษฐ์ โดยคิดว่าเมื่อเปิดฉากขึ้นแล้วนายทหารเรือชั้นผู้ใหญ่คงโดดเข้ามาช่วย แต่เมื่อเกิดเหตุการณ์ขึ้นจริง ๆ กองทัพเรือขาดความพร้อมเพรียง เข้าทำนอง “ดอกประดู่คนละต้นมันบานไม่พร้อมกัน”⁶ ตรงกันข้ามฝ่ายรัฐบาลกลับได้กำลังประสานงานทั้งตำรวจ กองทัพบก และกองทัพอากาศ สามารถปราบปรามฝ่ายกบฏอย่างราบคาบ ผลของการกบฏครั้งนี้นับได้ว่าทำความเปลี่ยนแปลงอย่างใหญ่หลวงในกองทัพเรือ นายทหารเรือถูกสั่งปลดประจำการประมาณ 70 นาย โดยเฉพาะในเขตพระนครธนบุรีอันเป็นศูนย์กลางของการบริหารกองทัพเรือไม่มีอิทธิพลอยู่เลย รัฐบาลเข้าควบคุมกองทัพเรือไว้ในอำนาจอย่างเด็ดขาด ไม่ต้องหวาดระแวงกองทัพเรืออีกต่อไป ฝ่ายทหารเรือจึงหมดอำนาจทางการเมืองตั้งแต่นั้นมา

รัฐประหาร 29 พฤศจิกายน 2494

แม้ว่าคณะรัฐประหารสามารถปราบปรามฝ่ายต่อต้านได้ราบคาบถึงสามครั้ง แต่ต้องพบกับปัญหาการบริหารประเทศภายใต้รัฐธรรมนูญ ปี 2492 ซึ่งยึดหลักการแยกข้าราชการประจำกับการเมืองทางด้านรัฐสภาเนื่องจากรัฐบาลของคณะรัฐประหารไม่มีพรรคการเมืองเป็นของตนเอง ต้องคอยรวบรวมเสียงของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจากแหล่งต่าง ๆ ในนาม “สหพรรค” เพื่อสนับสนุนรัฐบาล ปัญหาความยุ่งยากในการควบคุมเสียงข้างมากในสภาผู้แทนราษฎรจึงเกิดขึ้นบ่อยครั้ง ส่วนวุฒิสภาซึ่งได้รับการแต่งตั้งตั้งแต่สมัย นายควง อภัยวงศ์ เป็นนายกรัฐมนตรีก็ได้ใช้อำนาจตามรัฐธรรมนูญควบคุมการบริหารงานของรัฐบาลอย่างเต็มที่ นับแต่การยับยั้งร่างพระราชบัญญัติ การตั้งกระทู้ถามและการเปิดอภิปรายทั่วไป โจมตีรัฐบาลว่าทำการปราบกบฏแมนฮัตตันรุนแรงเกินกว่าเหตุ ด้วยเหตุดังกล่าวคณะรัฐประหารจึงทำรัฐประหารตัวเองหรือรัฐประหารเงิบอีกครั้งหนึ่งในปี 2494 เพียงแต่ออกแถลงการณ์ทางวิทยุเท่านั้น โสภได้ประกาศยกเลิกรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2492 นำรัฐธรรมนูญฉบับปี 2475 ซึ่งคณะราษฎรเคยใช้ในการผูกขาดอำนาจมาแล้วมาใช้แทนที่ คณะรัฐประหารจึงสามารถกุมอำนาจปกครองประเทศโดยสิ้นเชิงนับแต่นั้นมา

สมัยของคณะรัฐประหาร 2490 มาสิ้นสุดลงโดยการรัฐประหารของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เมื่อ 16 กันยายน 2500 ในสมัยนี้นอกจากนายควง อภัยวงศ์ เป็นนายกรัฐมนตรีจัดตั้งรัฐบาล 2 ชุดในระยะต้นแล้ว ต่อมาจอมพล ป. พิบูลสงครามซึ่งเป็นหัวหน้าคณะรัฐประหาร

2490 ที่แท้จริงก็ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีมาโดยตลอด ตั้งแต่ 8 เมษายน 2491 จนกระทั่ง
ถูกรัฐประหาร 16 กันยายน 2500 โดยจัดตั้งรัฐบาลผลัดเปลี่ยนขึ้นบริหารประเทศ 6 ชุดด้วยกัน

4. สมัยคณะปฏิวัติ 2501 (กันยายน 2500–ตุลาคม 2516)

การกลับเข้ามาใช้อำนาจทางการเมืองของจอมพลป. พิบูลสงคราม ด้วยการทำรัฐ-
ประหารในปี 2494 นั้น แม้ว่าจะเป็นหัวหน้าคณะรัฐประหาร จอมพล ป. มิได้อยู่ฐานะ “ท่าน
ผู้นำ” มีอำนาจสั่งการเด็ดขาดเหมือนเมื่อก่อน กล่าวคือในสมัยแรกนั้นจอมพล ป. ขึ้นสู่อำนาจ
ด้วยความสามารถทางทหารเริ่มแต่การเป็นผู้บังคับบัญชาการกรมผสมปราบกบฏบวรเดช เป็นต้น
และเมื่อเป็นนายกรัฐมนตรีก็ได้คุมอำนาจไว้อย่างมั่นคง โดยเป็นทั้งรัฐมนตรีว่าการกระทรวง
กลาโหม ผู้บัญชาการทหารสูงสุด และผู้บัญชาการทหารบกด้วยตนเอง แต่ในการทำรัฐประหาร
จอมพล ป. เป็นนายทหารนอกประจำการไม่มีตำแหน่งใด ๆ เลย จะมีก็แต่ความนิยมนับถือเป็น
การส่วนตัวในฐานะที่เป็น “สัญลักษณ์” (symbol) ในหมู่ทหารเท่านั้น หากพิจารณาโครงสร้าง
ของคณะรัฐประหารตามลักษณะการเข้ามาร่วมตัวของกลุ่มต่าง ๆ ก็จะมองเห็นสภาพของ
จอมพล ป. ชัดเจนยิ่งขึ้น ดังนี้

1. กลุ่มจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้แก่ บุคคลที่เคยร่วมงานกับจอมพล ป. มาใน
อดีต อาทิเช่น พลตรีปลัด ปลดปรบักษ์พิบูลภานุวัฒน์ พลตรีภา เพียรเลิศ บริภัณฑ์ยุทธกิจ
พลโทมังกร พรหมโยธี พันเอกน้อม เกตุญาติ

2. กลุ่มนายทหารนอกประจำการ แต่ได้กลับเข้ารับราชการภายหลังรัฐประหาร ได้แก่
พลโทผิน ชุณหะวัณ พันเอกกาจ กาจสงคราม พันเอกกัน จ้างงภูมิเวท พันเอกเผ่า ศรียานนท์
 เป็นต้น

3. กลุ่มนายทหารประจำการซึ่งเป็นกำลังหลักในการทำรัฐประหาร ได้แก่ พันเอก-
สฤษดิ์ ธนะรัชต์ พันโทบัญญัติ เทพหัสดิน ณ อยุธยา พันโทถนอม กิตติขจร พันโทประภาส
จารุเสถียร พันโทละม้าย อุทยานานนท์ เป็นต้น

การก้าวขึ้นสู่อำนาจครั้งที่สองของจอมพล ป. จึงอยู่ในลักษณะมาด้วยมือเปล่า ไม่มี
อำนาจในตัวเองที่จะต่อรองตามความต้องการ ดังจะเห็นว่าจอมพล ป. ไม่ได้เป็นผู้บัญชาการ
ทหารบกเสียเองเหมือนครั้งก่อน แต่มอบให้พลโทผิน ชุณหะวัณ ดำรงตำแหน่งแทน ส่วน
ตำแหน่งรองผู้บัญชาการทหารบกได้แก่ พลโทกาจ กาจสงคราม นอกจากนี้การวางตัวของจอมพล

ป. ก็อยู่ในฐานะลำบากด้วยการระมัดระวังมิให้กลุ่มต่าง ๆ ในคณะรัฐประหารเกิดความน้อยเนื้อต่ำใจ ต้องคอยเป็นตัวกลางรักษาคูลย์อำนาจมิให้กลุ่มใดกลุ่มหนึ่งภายในคณะรัฐประหารมีอำนาจมากเกินไป ดังเช่น การแต่งตั้งให้พันเอกเผ่าศรียานนท์ นายทหารคนสนิทไปคุมกำลังตำรวจ โดยเป็นรองอธิบดีกรมตำรวจ มียศเป็นพลตำรวจตรี ในขณะที่เดียวกันก็มอบให้พันเอกสฤษดิ์ ทรนัรัชต์ เป็นผู้บัญชาการกองพลที่ 1 คุมกำลังทหารในพระนคร และเลื่อนยศเป็นพลตรีเช่นเดียวกัน เมื่อโครงสร้างภายในคณะรัฐประหารแบ่งออกเป็น 3 กลุ่มใหญ่ ๆ เช่นนี้ จึงทำให้ไม่มีใครสามารถรวบรวมอำนาจแต่ผู้เดียว อำนาจได้กระจายออกไปโดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้คุมกำลังฝ่ายต่าง ๆ ทั้งทหารและตำรวจ ประกอบกับคณะรัฐประหารขาดจุดมุ่งหมายที่แน่นอนสำหรับเป็นแนวทางปกครองประเทศ (อย่างน้อยคณะราษฎรก็มีหลักหกประการ) ก็ยิ่งทำให้การดำเนินงานของคณะรัฐประหารเอนเอียงไปตามความต้องการของบุคคลต่าง ๆ ที่มีอำนาจในคณะรัฐประหารอยู่เนื่อง ๆ ฐานะอันไม่มั่นคงของจอมพล ป. ปรากฏให้เห็นอย่างเด่นชัดเมื่อเกิดกบฏแมนฮัตตัน แม้พวกกบฏได้จับจอมพล ป. ไปเป็นตัวประกัน โดยหวังว่าจะทำให้รัฐบาลยอมจำนนได้ แต่ทางฝ่ายรัฐบาลซึ่งมีนายวรการบัญชารัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ เป็นผู้รักษาการแทนนายกรัฐมนตรี ไม่ยอมเปิดเจรจากับฝ่ายกบฏ กลับยื่นคำขาดให้ยอมแพ้และในที่สุดได้ตัดสินใจใช้เครื่องบินทิ้งระเบิดเรือรบหลวงศรีอยุธยา ซึ่งจอมพล ป. ถูกกักตัวอยู่ แสดงถึงว่าจอมพล ป. มิได้มีความสำคัญถึงขนาดว่าหากขาดจอมพล ป. เสียแล้วคณะรัฐประหารจะอยู่ไม่ได้ คณะรัฐประหารยอมสละจอมพล ป. ได้เพื่อความอยู่รอดของคณะรัฐประหาร

จอมพล ป. อัจฉริยะฐานอำนาจของตนไม่มั่นคงดังเช่นก่อน จึงได้พยายามขอร้องจอมพลผิน ชุณหะวัณ เป็นการส่วนตัวให้ตนเองได้รับช่วงตำแหน่งผู้บัญชาการทหารบกในปี 2497 เพราะ “ถ้าชินให้ผู้อื่นมาครองตำแหน่งผู้บัญชาการทหารบกแล้วเราทั้ง 2 จะเดือดร้อนภายหลัง การพยากรณ์ของท่านจอมพล ป. พิบูลสงครามนับว่าเป็นโหรที่ทำนายแม่นยำ”⁷ แต่ในที่สุด จอมพลผิน ได้ตัดสินใจมอบตำแหน่งให้พลเอกสฤษดิ์ ทรนัรัชต์ ด้วยเหตุผลที่ว่า “นอกจากเป็นรองผู้บัญชาการทหารบกซึ่งรอคอยตำแหน่งนี้อยู่แล้ว ยังเป็นเพื่อนร่วมชีวิตคุมกำลังที่สำคัญ (กรมทหารราบที่ 1 มหาดเล็กรักษาพระองค์) ทำการรัฐประหาร และเมื่อมีกบฏซ้อนทั้ง 3 ครั้ง จอมพลสฤษดิ์ ทรนัรัชต์ ก็แสดงความกล้าหาญเด็ดเดี่ยวช่วยจนราบคาบทุกครั้ง”⁸

รัฐประหาร 2500 จึงเป็นการแย่งชิงอำนาจกันเองภายในคณะรัฐประหาร ประจวบเหมาะกับการเดินขบวนประท้วงการเลือกตั้งสกปรก จอมพลสฤษดิ์ ทรนัรัชต์ จึงได้โอกาสยึดอำนาจจากรัฐบาลของจอมพล ป. พิบูลสงคราม

ปฏิวัติ 20 ตุลาคม 2501

เมื่อจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ยึดอำนาจการปกครองได้โดยการรัฐประหารเมื่อ 16 กันยายน 2500 แล้วก็มอบหมายให้นายพจน์ สารสิน ขึ้นเป็นนายกรัฐมนตรี และจัดการให้มีการเลือกตั้งเมื่อ 15 ธันวาคม 2500 ภายหลังจากการเลือกตั้ง พลโทถนอม กิตติขจร ได้ถูกจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ สนับสนุนให้ขึ้นเป็นนายกรัฐมนตรี อย่างไรก็ตามความไม่สันหัดในเวทีการเมืองแบบสภาผู้แทนราษฎร ทำให้ไม่สามารถบริหารราชการไปด้วยความราบรื่นตามที่กลุ่มของตนปรารถนา ในที่สุด จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ในนาม “คณะปฏิวัติ” ได้ทำการคล้ายกับพระยามโนปกรณนิติธาดาด้วยการปฏิวัติเมื่อ 20 ตุลาคม 2501 ล้มรัฐธรรมนูญ สภาผู้แทนราษฎร นำการปกครองแบบให้ความเป็นเอกแก่ฝ่ายบริหาร (Strong executive) ด้วยการประกาศใช้รัฐธรรมนูญฯ 2502 มีสภามาจากการแต่งตั้งแทนการเลือกตั้ง

ต่อมาจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้ถึงแก่อสัญกรรมในขณะที่ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีเมื่อ 8 ธันวาคม 2506 พลเอกถนอม กิตติขจร เป็นทายาทรับช่วงการปกครองเป็นนายกรัฐมนตรี ต่อมาจนกระทั่งมีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญฯ 2511 เมื่อ 20 มิถุนายน 2511 จึงได้มีการเลือกตั้งขึ้นเมื่อ 10 กุมภาพันธ์ 2512 และจอมพลถนอม กิตติขจร เป็นนายกรัฐมนตรีต่อมาตามเสียงสนับสนุนของสภา

รัฐประหาร 17 พฤศจิกายน 2514

การปกครองประเทศไทย “คณะปฏิวัติ” มานานนับสิบปี ทำให้ฝ่ายทหารเคยชินกับการบริหารงานโดยปราศจากการคัดค้าน ฉะนั้นถึงแม้ว่า “คณะปฏิวัติ” จะได้หาทางสร้างความชอบธรรมในการปกครองประเทศโดยการจัดให้มีการเลือกตั้ง มีพรรคการเมือง มีรัฐสภาตามรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2511 ที่ใช้เวลาร่างนานที่สุดเป็นประวัติการณ์ ในที่สุดประวัติศาสตร์ก็ซ้ำรอยจนได้ จอมพลถนอม กิตติขจร นายกรัฐมนตรีก็ได้ตัดสินใจทำรัฐประหารตัวเอง เมื่อ 17 พฤศจิกายน 2514 ดังเช่นคณะรัฐประหารได้กระทำเมื่อปี 2494 คือเพียงแต่ประกาศยกเลิกรัฐธรรมนูญ รัฐสภา ทางวิทยุ โทรทัศน์ เท่านั้น

ขบวนการประชาชน 14 ตุลาคม 2516

การอาศัยอำนาจปฏิวัติปกครองประเทศของ “คณะปฏิวัติ” นำโดยจอมพลถนอม กิตติขจร ด้วยการรัฐประหารตัวเอง ได้คลายความศักดิ์สิทธิ์เสียแล้ว เพราะอำนาจปฏิวัติได้ถูกใช้อยู่พร่ำเพรื่อไม่เฉพาะแต่กรณีเกี่ยวกับความมั่นคงของรัฐเท่านั้น นับแต่เรื่องไฟไหม้ โจรผู้ร้าย ตลอดจนหาบเร่ แผงลอย นายทุนเงินกู้ ฯลฯ ก็ใช้อำนาจปฏิวัติ การทำลาย “คณะปฏิวัติ” โดยอดีตสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรกลุ่มหนึ่งยื่นฟ้องการปฏิวัติจอมพลถนอม กิตติขจร กับพวก

ต่อศาลสถิตยุติธรรม ได้เริ่มทำให้ประชาชนส่วนใหญ่ไม่เห็นด้วยกับการปฏิบัติ เหตุใดสมัยปฏิวัติของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ จึงมีการนำเงินของรัฐไปใช้ส่วนตัว เหตุใดรัฐธรรมนูญที่ได้ร่างมานานนับสิบปีถูกล้มเลิกเพียงชั่วคืนโดยบุคคลเดียวกัน ที่สำคัญก็คือการปฏิวัติแห่งความคาดหวัง (Revolution of rising expectation) ที่ถูกสร้างขึ้นในสมัยยุคพัฒนาของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้แปรเปลี่ยนเป็นการปฏิวัติแห่งความขมขื่น (Revolution of rising frustration) ในสมัยถนอม - ประภาส - ณรงค์ เพราะพฤติกรรมของ “คณะปฏิวัติ” ส่อให้เห็นว่าทำเพื่อตัวเองหรือประเทศ ความเชื่อที่ศรัทธาต่อการปฏิวัติว่าจะนำผลดีมาสู่ประเทศชาติได้มลายไป ดังนั้นเมื่อนิสิต นักศึกษาต่างสถาบันสามารถรวมตัวกันเป็นหัวหอกในการเรียกร้องรัฐธรรมนูญ ประชาชนจึงเต็มใจสนับสนุนอย่างเต็มที่ จนกลายเป็นขบวนการนิสิต นักศึกษา ประชาชน ขับไล่รัฐบาลจนเกิดเหตุการณ์นองเลือด 14 ตุลาคม รัฐบาลต้องลาออก และผู้นำทั้ง 3 คนต้องลี้ภัยออกนอกประเทศ

5. สมัยคณะปฏิรูปฯ 2519 (ตุลาคม 2519 - กรกฎาคม 2531)

สภาวะการเมืองหลัง 14 ตุลาคม 2516 นับเป็นช่วงที่ปลอดจากอิทธิพลของทหารทางการเมืองอีกครั้งหนึ่ง ดังที่เคยปรากฏมาแล้วในระยะหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ซึ่งในครั้งนั้นผู้นำฝ่ายพลเรือนมีโอกาสเข้ามาเป็นรัฐบาลตามวิถีทางรัฐธรรมนูญ รัฐสภาพิพาทสูงสุดในการกำหนดการเข้าออกของรัฐบาล หลักการแยกข้าราชการประจำกับการเมือง ตลอดจนการต่อสู้ทางการเมืองก็ได้กระทำในนามพรรคการเมือง ซึ่งเกิดขึ้นในลักษณะธรรมชาติโดยไม่ต้องอาศัยบทบัญญัติแห่งกฎหมายแต่อย่างใด แต่แล้วเวลาไม่คอยท่า พลังนอกสภาอันได้แก่พรรคการเมือง กลุ่มผลประโยชน์ ตลอดจนความสำนึกทางการเมืองของประชาชนยังไม่หันหลังราก็ไปสู่ประชาชนก็เกิดรัฐประหารเสียก่อน ในครั้งนี้ก็เช่นเดียวกันฝ่ายนิยมประชาธิปไตยก็ได้รับโอกาสในการสร้างสรรประชาธิปไตยเช่นเดียวกัน แต่แล้วฝ่ายนิยมประชาธิปไตยก็ได้พลาดโอกาสไปอย่างน่าเสียดาย ซึ่งพอจะตั้งข้อสังเกตได้ดังนี้

ก. จากการเลือกตั้งหลัง 14 ตุลาคม ไม่มีอะไรต่างไปจากที่ผ่านมาแม้ว่าการเลือกตั้งเป็นการสร้าง*ความชอบธรรม*ให้แก่รัฐบาลที่ขึ้นครองอำนาจ แต่ก็ไม่ได้เป็นสิ่งประกันว่ารัฐบาลที่มาจาก การเลือกตั้งจะบริหารงานอย่างมี*ประสิทธิภาพ* และยิ่งไม่มีพรรคการเมืองใดมีเสียงข้างมากในสภาอย่างเด็ดขาด รัฐบาลประกอบด้วยหลายพรรคก็ยิ่งทำให้การสนองตอบเจตนารมณ์ของประชาชนเป็นไปอย่างยากยิ่ง ประชาชนจึงไม่เห็นความแตกต่างระหว่างรัฐบาลที่มาจาก การเลือกตั้งและแต่งตั้ง

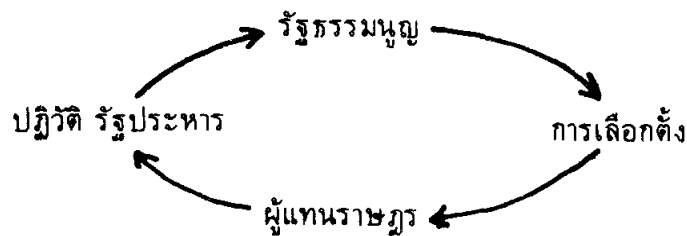
ข. คุณภาพและพฤติกรรมของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรไม่ดีไปกว่าเดิม ยังอยู่ในสภาวะ “น้ำเน่า” ความศรัทธาของประชาชนที่มีต่อการเลือกผู้แทนจึงไม่หยิ่งลึกในความนิยม

ของประชาชน เพราะคิดว่า “เลือกไปก็เท่านั้น” การปลูกฝังทำให้รัฐสภาเป็นสถาบัน (institutionalization) จึงยากที่จะได้รับความสำเร็จ

ค. บทบาทของศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย ซึ่งเป็นพลังที่ทรงอิทธิพล ไม่เพียงแต่พิทักษ์ผลประโยชน์ของประชาชนด้วยการ “ตรวจตรา” (watchdog) การทำงานของรัฐบาลแต่ได้ทำตัวเป็น “อควินซีม้าขาว” เกือบทุกเรื่อง บทบาทของศูนย์ฯ จึงเพื่อไปอีกทั้งศูนย์ฯ มักใช้วิธีการ (means) “ซูบั้งคับ” เพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งที่ต้องการ (ends) อันเป็นการขัดต่อความรู้สึกแบบแผนประเพณีของไทย ศูนย์ฯ จึงไม่ได้รับความร่วมมือสนับสนุนจากประชาชนเท่าที่ควร

ในยุคประชาธิปไตยเบ่งบาน พรรคการเมือง พลังนิสิตนักศึกษา กลุ่มหลากหลายต่าง ๆ ตลอดจนสื่อมวลชนมีเสรีภาพอย่างเต็มที่ แต่เหตุการณ์ความวุ่นวายประท้วงเดินขบวนต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นทำให้รัฐบาลพลเรือนถูกโจมตีว่า “อ่อนแอ” ไม่สามารถเผชิญกับปัญหาทั้งภายในและภายนอกรัฐสภา เป็นเหตุให้ฝ่ายทหารในนามคณะปฏิรูปฯ นำมาเป็นข้ออ้างในการทำรัฐประหาร กลายเป็นประวัติศาสตร์ซ้ำรอยในที่สุด

การยึดอำนาจการปกครองโดยคณะปฏิรูปฯ เป็นเครื่องชี้ให้เห็นว่าการเมืองไทยยังคงวนเวียนอยู่ในวัฏจักรของวงกลม ดังภาพ



คณะปฏิรูปฯ มิได้เข้าเป็นรัฐบาลเสียเอง โดยมอบหมายให้นายธานินทร์ กรัยวิเชียร เป็นนายกรัฐมนตรี แต่คณะปฏิรูปก็ได้ดำรงอยู่ในฐานะสภาที่ปรึกษาของรัฐบาลและเปรียบเสมือนเปลือกหอยคอยคุ้มครองตัวหอยอันได้แก่ผู้ที่เข้ามาเป็นรัฐบาล ส่วนสภาปฏิรูปการปกครองแผ่นดินอยู่ในฐานะอำนาจนำหล่อเลี้ยงหอย คณะปฏิรูปมีเจตน์จำนงในการพัฒนาประชาธิปไตยเป็นขั้นตอนโดยบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญที่ได้ประกาศเมื่อ 22 ตุลาคม 2519 ซึ่งเรียกง่าย ๆ ว่าเป็นประชาธิปไตยแบบนำวิถี (Guided Democracy) แนวคิดนี้คล้ายคลึงกับของคณะราษฎรที่ได้วางโครงการปกครองประเทศ 3 ระยะด้วยกัน สมัยแรกสมาชิกสภาจากการแต่งตั้งทั้งหมด สมัยที่สองสภาประกอบด้วยสมาชิกประเภทแต่งตั้งและเลือกตั้งมีจำนวนเท่ากัน สมัยที่สามภายในสิบปีเป็นอย่างช้า สภาจึงประกอบด้วยสมาชิกที่มาจากการเลือกตั้งเพียงประเภทเดียว มาในสมัยนี้คณะปฏิรูปได้วางโครงการพัฒนาประชาธิปไตยเป็น 3 ขั้นตอนด้วยกัน

ระยะสี่ปีแรก สมาชิกสภาได้รับการแต่งตั้งทั้งหมด

ระยะสี่ปีที่สอง รัฐสภาประกอบด้วยสภาผู้แทนราษฎรและวุฒิสภาโดยสภาทั้งสองมีอำนาจเท่าเทียมกัน

ระยะสี่ปีที่สาม ลดอำนาจวุฒิสมาชิกลง และยกเลิกเมื่อครบสี่ปี

กบฏ 26 มีนาคม 2520

หลังการปฏิวัติยกเลิกรัฐธรรมนูญ 2517 การแตกแยกในวงการทหารก็ปรากฏชัดเจนขึ้น การแตกแยกนี้สอดคล้องมาตั้งแต่สมัยรัฐบาลเลือกตั้ง เมื่อพลเอกฉัตร หิรัญศิริ ได้รับการแต่งตั้งในสมัยรัฐบาล ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ให้เป็นรองผู้บัญชาการทหารบก โดยฝ่ายทหารโจมตีว่าเป็นการแต่งตั้งข้ามบุคคลอื่นที่อาวุโสเหมาะสมกว่า และรัฐบาล ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช ได้ย้ายพลเอกฉัตร หิรัญศิริ เข้าประจำกองบัญชาการทหารสูงสุด หลังการปฏิวัติคณะปฏิรูปได้สั่งปลดพลเอกฉัตร หิรัญศิริ ออกจากกองทัพ ทำให้พลเอกฉัตร หิรัญศิริ และกลุ่มที่สนับสนุนมีความไม่พอใจเป็นอย่างมาก ต่อมาเมื่อรัฐบาลนายธานินทร์ กรัยวิเชียร บริหารโดยใช้นโยบายขวาจัด และควบคุมเสรีภาพมากเกินไป ทำให้ได้รับการโจมตีจากหลายฝ่ายโดยเฉพาะหนังสือพิมพ์ กลุ่มทหารบกจากกองพลที่ 9 กาญจนบุรีจึงได้โอกาสบุกเข้ามายึดอำนาจเมื่อ 26 มีนาคม 2520 โดยพลเอกฉัตร หิรัญศิริ ซึ่งขณะนั้นบวชอยู่ได้ลาสิกขาบทเข้าร่วมด้วย คณะกบฏได้ให้พลเอกประเสริฐ ธรรมศิริ รองผู้บัญชาการทหารบกเป็นหัวหน้าแต่รัฐบาลได้ออกแถลงการณ์ว่าพลเอกประเสริฐ ธรรมศิริ ได้ถูกบีบบังคับให้จำยอม ในที่สุดทหารฝ่ายรัฐบาลสามารถปราบกบฏสำเร็จ

ปฏิวัติ 20 ตุลาคม 2520

รัฐบาลโดยการนำของนายธานินทร์ กรัยวิเชียร บริหารประเทศมาจนกระทั่ง 20 ตุลาคม 2520 ก็ถูกคณะปฏิรูปเดิมในชื่อใหม่ว่า “คณะปฏิวัติ” ทำการปฏิวัติยึดอำนาจโดยอ้างว่า “การบริหารงานของรัฐบาล นายธานินทร์ กรัยวิเชียร ไม่อาจแก้ปัญหาสำคัญของประเทศทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และอุตสาหกรรม ให้ลุล่วงไปอย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งการปิดกั้นเสรีภาพทางความคิดเห็นของประชาชน ตลอดจนท่าทีของรัฐบาลในการลอบวางระเบิดใกล้พลับพลาที่ประทับของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ที่จังหวัดยะลา ได้นำไปสู่ความแตกแยกในหมู่ประชาชนและสถาบันต่าง ๆ อย่างกว้างขวาง”⁹ นอกจากนี้ขั้นตอนในการพัฒนาประชาธิปไตยซึ่งกำหนดไว้ 3 ตอน ๆ ละ 4 ปี เป็นเวลานานเกินจำเป็น คณะปฏิวัติได้สัญญาที่จะให้มีการเลือกตั้งใน 1 ปี และได้มอบหมายให้พลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ ผู้บัญชาการทหารสูงสุดเป็นนายกรัฐมนตรี ยกเลิกรัฐธรรมนูญ 2519 และประกาศใช้รัฐธรรมนูญ 2520 แทน จนกระทั่ง 22 ธันวาคม 2521 จึงประกาศใช้รัฐธรรมนูญ 2521

เมื่อมีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญ 2521 แล้ว รัฐบาลพลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ ได้จัดให้มีการเลือกตั้งทั่วไปเมื่อ 22 เมษายน 2522 หลังจากการเลือกตั้งแล้วพลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ ก็ยังได้รับการสนับสนุนจากรัฐสภาให้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีอีก ทั้งนี้เพราะ วุฒิสมาชิกซึ่งมีจำนวน 3/4 ของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรมีส่วนในการกำหนดผู้ที่จะเป็นรัฐบาล ด้วย วุฒิสมาชิกที่ได้รับการแต่งตั้งนี้คือผู้ที่กลุ่มที่มีอำนาจอยู่ในขณะนั้นเป็นผู้เสนอชื่อ ดังนั้น จึงสนับสนุนพลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ ซึ่งได้รับการวางตัวเป็นผู้นำของกลุ่ม

อย่างไรก็ตามเมื่อบริหารประเทศภายใต้ระบบรัฐสภา ซึ่งมีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร จำนวน 301 คนมาจากการเลือกตั้งมีส่วนในการควบคุมรัฐบาลอยู่บ้าง ไปได้ยังไม่ครบปี พลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ ซึ่งเกษียณจากการเป็นทหารประจำการแล้วก็พบมรสุมการเมือง โดยถูกกลุ่มพรรคการเมืองฝ่ายค้าน 5 พรรคนำโดย มรว.ศึกฤทธิ์ ปราโมช หัวหน้าพรรคกิจสังคมยื่นญัตติขอเปิดอภิปรายทั่วไปเพื่อลงมติไม่ไว้วางใจนายกรัฐมนตรี กำหนดจะเปิดอภิปราย ในวันที่ 3 มีนาคม 2523 แต่พลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ ชิงลาออกเสียก่อนเมื่อ 29 กุมภาพันธ์ 2523

เมื่อพลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ ลาออกแล้ว รัฐสภาได้เปิดประชุมชาวเสียดหานายกรัฐมนตรีคนใหม่ในวันที่ 3 มีนาคม 2523 ปรากฏว่าพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ผู้บัญชาการทหารบกและหนึ่งในผู้นำของคณะปฏิรูป 2519 เดิมได้รับเสียงสนับสนุนท่วมท้นจากวุฒิสมาชิก และสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรให้เป็นนายกรัฐมนตรี อำนาจการเมืองจึงยังคงถือว่าอยู่ในการครอบงำของคณะปฏิรูป เช่นเดิม แต่เปลี่ยนผู้นำใหม่เท่านั้นเอง

กบฏยังเตอร์ก 1 เมษายน 2524

กลุ่มทหารที่ทำการยึดอำนาจเมื่อวันที่ 1 เมษายน 2524 ได้แก่นายทหารระดับผู้บังคับการกรมระดับคุมกำลังกลุ่มหนึ่งรวมตัวกันเป็นที่รู้จักในนามของ “ยังเตอร์ก” ซึ่งเคยสนับสนุนพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ มาก่อน ได้เคลื่อนกำลังเข้ามายึดกรุงเทพฯ และประกาศทำการปฏิวัติโดยมีพลเอกสฤษดิ์ จิตรปฏิมา รองผู้บัญชาการทหารบกเป็นหัวหน้าคณะปฏิวัติ โดยอ้างสาเหตุว่า รัฐบาลไร้ประสิทธิภาพในการแก้ปัญหาประเทศชาติโดยเฉพาะปัญหาเศรษฐกิจ การปฏิวัติครั้งนี้ทำไม่สำเร็จ เพราะไม่ได้รับความร่วมมือจากกองทัพภาค 2, 3, และ 4 พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ นายกรัฐมนตรีและผู้บัญชาการทหารบกได้ตั้งฐานที่กองทัพภาค 2 นครราชสีมา และสามารถควบคุมสถานการณ์สู่ปกติได้ในวันที่ 3 เมษายน 2524 ต่อมารัฐบาลได้ออกพระราชกำหนดและพระราชบัญญัตินิรโทษกรรมให้แก่กลุ่มผู้ก่อการโดยได้รับความร่วมมือจากรัฐสภา

อย่างไรก็ตามการก่อความไม่สงบครั้งนี้สามารถสร้างกระแสการเมืองขึ้นได้มาก เพราะกลุ่มปฏิวัติได้พยายามสร้างแนวร่วมกับมวลชน เช่น ประกาศใช้รัฐธรรมนูญ 2521

โดยยกเลิกบทเฉพาะกาล ยกเลิกประกาศคณะปฏิรูปฉบับที่ 42 ที่ควบคุมหนังสือพิมพ์ ขอ
ความสนับสนุนจากกลุ่มกรรมกรและนักศึกษา เป็นต้น

กบฏทหารนอกราชการ 9 กันยายน 2528

ความพยายามที่จะทำการปฏิวัติในวันที่ 9 กันยายน 2528 เกิดขึ้นในขณะที่พลเอกเปรม
ติณสูลานนท์ นายกรัฐมนตรี และพลเอกอาทิตย์ กำลังเอก ผู้บัญชาการทหารสูงสุดและ
ผู้บัญชาการทหารบก กำลังอยู่ในต่างประเทศ กลุ่มที่เรียกตัวเองว่า “คณะปฏิวัติ” ได้เข้ายึด
กองบัญชาการทหารสูงสุดเป็นสถานที่บัญชาการ โดยมีพลเอกเสริม ณ นคร อดีตทหาร
ประจำการเป็นหัวหน้าคณะ (พลเอกเสริม อ้างว่าถูกบังคับ) มีนายพลนอกประจำการอีกหลายท่าน
รวมอยู่ด้วย และ พ.อ. มนูญ รูปขจร อดีตผู้นำกบฏยังเตอร์กเป็นแกนสำคัญ การปฏิวัติครั้งนี้
ทำไม่สำเร็จ เพราะได้รับการต่อต้านในทันทีโดยนายทหารประจำการภายใต้การนำของพลเอก
เทียนชัย ศิริสัมพันธ์ รอง ผบ.ทบ. ภายหลังการปะทะกันด้วยกำลังอาวุธในบางพื้นที่จนทำให้มี
การบาดเจ็บล้มตาย คณะปฏิวัติยอมแพ้ในตอนเย็นของวันนั้นเอง

พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ใช้วิธีการยุบสภาเป็นการแก้ปัญหาทางการเมืองตลอด
มา จนกระทั่งครั้งหลังสุดภายหลังการยุบสภา เมื่อ 29 เมษายน 2531 พลเอกเปรม ติณสูลานนท์
ก็ปฏิเสธตำแหน่งนายกรัฐมนตรีที่พรรคการเมืองใหญ่ 4 พรรค มอบให้ภายหลังการเลือกตั้ง
24 กรกฎาคม 2531 ทำให้พลตรีชาติชาย ชุณหะวัณ หัวหน้าพรรคชาติไทย และส.ส.จังหวัด
นครราชสีมาได้ขึ้นเป็นนายกรัฐมนตรี ซึ่งเท่ากับเปิดยุคสมัยของรัฐบาลประชาธิปไตยที่กลุ่ม
ทหารไม่ได้เข้ามามีส่วนในการจัดตั้งรัฐบาล

6. การเมืองยุคปัจจุบัน

อย่างไรก็ตามยุคประชาธิปไตยเกือบเต็มใบก็มีอันต้องสะดุดหยุดชะงักลงอีกครั้งหนึ่ง
ในระยะเวลาอันสั้น เมื่อพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ เป็นนายกรัฐมนตรีอยู่เพียง 2 ปี 2 เดือน
ทั้ง ๆ ที่ในระยะแรก ๆ พลเอกชาติชายได้รับการยอมรับอย่างสูงจากกระแสทั้งในและ
นอกสภารวมทั้งวงการต่างประเทศ แต่ต่อมาก็เกิดปัญหากระทบกระทั่งกับผู้นำของทหาร
ในเรื่องศักดิ์ศรีและการแทรกแซงโดยเฉพาะเมื่อพลเอกชวลิต ยงใจยุทธ ผู้บัญชาการทหารบก
และรักษาการผู้บัญชาการทหารสูงสุดลาออกจากตำแหน่งมาดำรงตำแหน่งรองนายกรัฐมนตรี
และรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม ฝ่ายทหารกล่าวหาว่ารัฐมนตรีบางคนพยายามทำลาย
สถาบันทหาร จึงเคลื่อนไหวกบฏบังคับให้พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ปลดรัฐมนตรีบางคน
ออกจากตำแหน่ง แต่พลเอกชาติชายไม่ปฏิบัติตาม เลี่ยงไปใช้วิธีเปลี่ยนตำแหน่งจากรัฐมนตรี-

ว่าการเป็นรัฐมนตรีช่วยว่าการ จึงทำให้กระแสขัดแย้งระหว่างรัฐบาลที่มาจาก การเลือกตั้ง กับผู้นำทางทหารยังคงคุกรุ่นอยู่

ในระยะไล่เลี่ยกันนั้นฝ่ายค้านก็ได้ยื่นญัตติเปิดอภิปรายทั่วไปเพื่อลงมติไม่ไว้วางใจ คณะรัฐมนตรี แม้รัฐบาลจะขณะมติการไม่ไว้วางใจ แต่กระแสเรียกร้องว่ารัฐมนตรีหลายคน ปฏิบัติหน้าที่ไม่สุจริตสอดคล้องกับชั้นจนมีการตั้งสมญาว่า “บุฟเฟียคาบิเนต” พลเอกชาติชาย พยายามแก้ปัญหาด้วยการปรับเปลี่ยนรัฐมนตรีบางคน และต่อมาลาออกเพื่อจัดตั้งรัฐบาลใหม่ โดยดึงพรรคฝ่ายค้านเข้ามาแทนที่พรรคร่วมรัฐบาลเดิมที่ถอนตัวหรือผลักออกไป จากรัฐบาล 6 พรรค คือ ชาติไทย, ประชาธิปัตย์, กิจสังคม, ราษฎร, มวลชน และสหประชาชาติปีเดียว มาเป็นชาติไทย, เอกภาพ, ประชากรไทย, ราษฎร และปวงชนชาวไทย แต่สถานการณ์ ก็ไม่ดีขึ้น

ในที่สุดวัฏจักรการปกครองแบบเดิมก็เกิดขึ้นอีก เมื่อคณะนายทหารนำโดยพลเอก สุนทร คงสมพงษ์ ผู้บัญชาการทหารสูงสุดพร้อมทั้งผู้บัญชาการทหารทั้ง 3 เหล่าทัพ ในนาม ของคณะรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ (รสช.) ได้เข้ายึดอำนาจจากรัฐบาลพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ เมื่อ 23 กุมภาพันธ์ 2534 ในขณะที่พลเอกชาติชายอยู่ในระหว่างการเดินทางนำ พลเอกอาทิตย์ กำลังเอก รองนายกรัฐมนตรีซึ่งเพิ่งได้รับการแต่งตั้งเป็นรัฐมนตรีช่วยว่าการ กระทรวงกลาโหมอีกตำแหน่งหนึ่งไปเข้าเฝ้าเพื่อถวายสัตย์ปฏิญาณต่อพระบาทสมเด็จพระเจ้า- อยู่หัว ซึ่งขณะนั้นประทับอยู่ที่จังหวัดเชียงใหม่

คณะ รสช. ให้เหตุผล 5 ข้อในการยึดอำนาจคือ รัฐมนตรีคณะรัฐบาลหลายคน คอรัปชั่น, นักการเมืองรังแกข้าราชการประจำ, รัฐบาลเป็นเผด็จการทางรัฐสภา, มีความ พยายามทำลายสถาบันทหาร และบิดเบือนคติลอบสังหารบุคคลสำคัญ ซึ่งเป็นเหตุผลที่ ประชาชนจำนวนไม่น้อยเห็นด้วย

อย่างไรก็ตามมีการวิเคราะห์ว่าเหตุผลสำคัญที่แท้จริงของการปฏิวัติครั้งนี้คือ การที่ ผู้บัญชาการทหารสูงสุดเกรงว่าจะถูกปลดจากตำแหน่งจึงชิงยึดอำนาจเสียก่อน เหตุผลที่ใช้ใน ประการนั้นเป็นเพียงข้ออ้างที่เข้ากับสถานการณ์เท่านั้นเอง

หลังจากยึดอำนาจเสร็จแล้ว คณะ รสช.ได้แต่งตั้งให้นายอานันท์ ปันยารชุน รัฐกิจ ซึ่งเป็นอดีตข้าราชการระดับปลัดกระทรวงเป็นนายกรัฐมนตรี เพื่อแสดงให้เห็นว่าไม่ได้ยึด อำนาจเพื่อตนเอง มีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญการปกครองฯ 2534 และคณะ รสช.แปร สถานะมาเป็นสภา รสช.คอยกำกับกับการปฏิบัติหน้าที่ของรัฐบาลอย่างใกล้ชิด

การเข้ามามีบทบาททางการเมืองในลักษณะครอบงำของคณะทหารอีกครั้ง ใน ระยะแรก ๆ ไม่ได้ถูกต่อต้านเป็นรูปธรรมมากนัก นอกจากการวิพากษ์วิจารณ์ตามเวทีอภิปราย

และหน้าหนังสือพิมพ์จากปัญญาชนและฝ่ายประชาธิปไตย เพราะคนจำนวนไม่น้อยไม่พอใจรัฐบาลประชาธิปไตยที่เพิ่งถูกโค่นล้มไปโดยเฉพาะในปัญหาคอรัปชั่น รวมทั้งคณะ รสช.ได้ประกาศยืนยันว่าจะคืนอำนาจให้ประชาชน จัดให้มีการเลือกตั้งภายใน 1 ปี โดยจะให้เป็นการเลือกตั้งที่บริสุทธิ์ยุติธรรมปราศจากการซื้อเสียง

อย่างไรก็ตามในขณะที่รัฐบาลนายอานันท์ ปันยารชุน ประสบความสำเร็จพอสมควรในการสร้างความพอใจให้กับประชาชนในการบริหารประเทศ และมีที่ทำเป็นตัวของตัวเองมากกว่ายอมอยู่ใต้การปกครองของสภา รสช. ผู้นำทางการเมืองในสภา รสช. กลับมีการดำเนินการที่ทำให้เห็นว่าจะมีการสืบทอดอำนาจผ่านทางรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ที่กำลังร่างอยู่ และเริ่มมีการต่อต้านอย่างจริงจังด้วยการชุมนุมประท้วงเมื่อสภานิติบัญญัติแห่งชาติทำที่จะผ่านรัฐธรรมนูญ ที่มีลักษณะเปิดโอกาสให้ผู้นำของ รสช. เข้ามาบริหารประเทศภายหลังการเลือกตั้ง แต่การประท้วงก็ลดลงเมื่อพลเอกสุจินดา คราประยูร ผู้บัญชาการทหารบกและผู้บัญชาการทหารสูงสุดได้ยืนยันเมื่อพฤศจิกายน 2534 ว่าตนและผู้บัญชาการที่เหลือทั้งหมดจะไม่รับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีอย่างเด็ดขาดภายหลังการเลือกตั้ง

ในที่สุดก็มีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญ ฉบับใหม่เมื่อ 9 ธันวาคม 2534 และมีการเลือกตั้งเมื่อ 22 มีนาคม 2535 ภายหลังการเลือกตั้งไม่มีพรรคใดได้เสียงข้างมากในสภาผู้แทนราษฎร 5 พรรคการเมืองคือสามัคคีธรรม,ชาติไทย,กิจสังคม, ประชากรไทย และราษฎร ซึ่งรวมกันได้ 195 เสียงจาก 360 เสียงเป็นฝ่ายจัดตั้งรัฐบาล และได้เสนอชื่อพลเอกสุจินดา คราประยูร ขึ้นเป็นนายกรัฐมนตรีหลังจากมีปัญหาที่ทำให้นายณรงค์ วงศ์วรรณ หัวหน้าพรรคสามัคคีธรรมไม่อาจรับตำแหน่งได้ เนื่องจากถูกกล่าวหาว่าพัวพันการค้ายาเสพติดและสหรัฐไม่ออกวีซ่าให้เข้าประเทศ

เมื่อพลเอกสุจินดาก้าวขึ้นเป็นนายกรัฐมนตรีเมื่อ 7 เมษายน 2535 ด้วยคำพูดที่ว่า “เสียสัตย์เพื่อชาติ” ก็เจอกับการประท้วงอย่างหนัก ทั้งจากกลุ่มพลังนอกสภา และพรรคฝ่ายค้าน และยังทำที่ของพลเอกสุจินดาค่อนข้างกร้าวและทำท่าย การประท้วงจึงขยายวงขึ้นจนกลายเป็นวิกฤติการณ์ “พฤษภาคมทมิฬ” เมื่อฝ่ายทหารใช้ความรุนแรงเข้าสลายกลุ่มชนจำนวนเป็นแสนที่ออกมาเรียกร้องให้พลเอกสุจินดา คราประยูร ลาออก และให้แก้รัฐธรรมนูญให้เป็นประชาธิปไตย

การลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีของพลเอกสุจินดา คราประยูร เมื่อ 24 พฤษภาคม 2535 รวมทั้งความสำเร็จในการแก้ไขรัฐธรรมนูญ ให้เป็นประชาธิปไตยมากขึ้นเมื่อ 10 มิถุนายน 2535 ทำให้บรรยากาศแห่งประชาธิปไตยทางการเมืองกลับมาอีกครั้งหนึ่ง และพิสูจน์ให้เห็นว่าปัจจุบันนี้กระแสประชาธิปไตยมาแรงจนทำให้ผู้ที่สนใจการเมืองส่วนใหญ่

ยอมรับว่าการปฏิวัติรัฐประหารไม่ใช่การแก้ปัญหาที่สอดคล้องกับยุคสมัย แม้กลุ่มทหารจะอ้างเหตุผล “ถอยหลังหนึ่งก้าวเพื่อก้าวไปข้างหน้าสิบก้าว” ก็ตาม ระบบเศรษฐกิจและสังคมของไทยก้าวไปไกลเกินกว่าที่จะดึงกลับมาให้อยู่ภายใต้การเมืองระบบเผด็จการอีกต่อไป จะเห็นได้จากการปฏิวัติเมื่อ 23 กุมภาพันธ์ 2534 ทำให้เศรษฐกิจของประเทศชะงักงันและมีความเสียหายอย่างมหึมา และยังได้รับการประท้วงจากนานาประเทศอีกด้วย

6. ความสับสน

เหตุการณ์ทางการเมืองที่มีการใช้กำลังยึดอำนาจเพื่อเปลี่ยนแปลงล้มล้างรัฐบาล นับเป็นปรากฏการณ์เกิดขึ้นบ่อยครั้งสำหรับการเมืองไทย และการทำปฏิวัติรัฐประหารไม่สู้จะมีปัญหามากนัก เพราะผู้ทำรัฐประหารเป็นบุคคลอยู่ในคณะรัฐบาลก่อนแล้ว ยกเว้นรัฐประหาร 2490 ซึ่งผู้คิดก่อการเป็นนายทหารนอกประจำการอยู่นอกวงราชการโดยแท้ กบฏ ปฏิวัติรัฐประหาร จึงเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นว่าตราบโคที่เวทีแห่งการต่อสู้ทางการเมืองยังคงวนเวียนอยู่ในระดับเบื้องบนภายในวงราชการ การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองโดยการใช้กำลังย่อมเกิดขึ้นได้เป็นธรรมดา นอกจากฝ่ายนิยมประชาธิปไตยสามารถสร้างสรรพลังประชาชนให้แข็งแรงแห่งลึกเป็นรากฐานรองรับประชาธิปไตย อาทิเช่น การจัดองค์กรพรรคการเมืองให้เป็นระบบแบบแผนมีระเบียบวินัย การรวมตัวของกลุ่มผลประโยชน์ต่าง ๆ เป็นกลุ่มหลากหลายทางการเมืองเพื่อให้เกิดดุลย์แห่งอำนาจหลาย ๆ แห่งเสริมสร้างความสำนึกทางการเมือง ให้การศึกษาทางการเมืองแก่ประชาชน ตลอดจนการปฏิรูปการปกครองท้องถิ่นในประชาชนเข้าร่วมในการปกครองตนเองอย่างจริงจัง พลังต่าง ๆ เหล่านี้หากได้รับการพัฒนาแล้วก็จะทำให้การปกครองในระบอบประชาธิปไตยดำเนินไปได้ด้วยดี.

อย่างไรก็ตามนับแต่มีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญฯ 2521 และมีการเลือกตั้งเมื่อ 22 เมษายน 2522 เป็นต้นมา การเมืองไทยในลักษณะประชาธิปไตยก็มีการพัฒนาต่อเนื่องมาตามลำดับ การปฏิวัติรัฐประหารซึ่งเคยเป็นทางออกสำหรับวิกฤติการณ์ทางการเมืองก็รู้สึกว่าจะไม่ได้รับการยอมรับอีกต่อไป แม้จะมีความพยายามกระทำถึง 2 ครั้ง ในสมัยพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ เป็นนายกรัฐมนตรีก็ไม่สำเร็จ สิ่งที่พลเอกเปรมใช้เป็นเครื่องมือในการแก้ปัญหาทางการเมืองคือการยุบสภา ซึ่งเป็นวิธีการที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญ ปรากฏว่าในสมัยพลเอกเปรมมีการยุบสภาถึง 3 ครั้ง (19 มี.ค. 26, 1 พ.ค. 29, และ 29 เม.ย. 31) เมื่อมีความขัดแย้งทางการเมือง

สาเหตุสำคัญที่ทำให้การปฏิวัติรัฐประหารเสื่อมถอยจากบรรยากาศการเมืองนั้น น่าจะเป็นเพราะความตื่นตัวทางการเมืองของคนไทยมีสูงขึ้น ปัจจุบันนี้ไม่อาจกล่าวได้อีกแล้วว่า

คนไทยขาดสำนักทางการเมือง เพราะจากสถิติผู้ลงคะแนนเสียงในการการเลือกตั้งทั่วไประยะหลังปรากฏว่ามีผู้ไปใช้สิทธิ์เกินครึ่ง ดังนั้นจึงแสดงว่าคนไทยส่วนใหญ่พอใจระบบการเมืองแบบประชาธิปไตย กลุ่มใดคิดทำการปฏิวัติรัฐประหารก็เท่ากับสวนความต้องการของคนส่วนใหญ่ นอกจากนี้จากการที่ระบบการเมืองแบบเลือกตั้งมีติดต่อกันมาตั้งแต่ 22 เมษายน 2522 ถึงปัจจุบัน นับว่าเป็นระยะเวลายาวนาน ที่จะสร้างคนรุ่นใหม่ที่เคยชินกับระบบการเมืองแบบที่เป็นอยู่ จึงน่าจะเชื่อว่าการปฏิวัติรัฐประหารนั้นนับวันก็ยากที่จะเกิดขึ้นในการเมืองไทย

อย่างไรก็ตามในที่สุดกลุ่มทหารในนามของ รสช. ก็ทำการปฏิวัติสำเร็จอีกเมื่อ 23 กุมภาพันธ์ 2534 แต่ก็ไม่สามารถครอบงำการเมืองได้ตลอดรอดฝั่ง ขบวนการประชาธิปไตยได้ลุกฮือขึ้นต่อต้านเมื่อมีการสืบทอดอำนาจของกลุ่มทหารจนมีความรุนแรงเกิดขึ้นอีกครั้งหนึ่งในสังคมไทยเมื่อพฤษภาคม 2535 นำไปสู่การถอนตัวออกจากอำนาจของกลุ่มทหารและการแก้ไขรัฐธรรมนูญให้เป็นประชาธิปไตยยิ่งขึ้น เท่ากับเป็นการยืนยันว่า ประชาชนส่วนใหญ่ไม่ยอมรับการปฏิวัติรัฐประหารว่าเป็นวิธีการแก้ปัญหาอีกต่อไป ถึงแม้กลุ่มทหารจะยังเห็นว่า เป็นวิธีการที่มีประสิทธิภาพ ความเปลี่ยนแปลงทางสังคมเศรษฐกิจและการเมืองของไทยไปไกลจนกระทั่งการปฏิวัติรัฐประหารต้องถือว่าเป็นการกระทำที่ล่าหลังและไม่สอดคล้องกับประเทศที่มีการพัฒนาไปข้างหน้า

นอกจากนี้การที่หลายประเทศตื่นตัวเรื่อง “สิทธิมนุษยชน” ซึ่งกลายเป็นกระแสโลกาภิวัตน์ ทำให้หลายประเทศโดยเฉพาะสหรัฐอเมริกาต่อต้านประเทศที่ทำการปฏิวัติโดยถือว่าเป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชนถือสิทธิในการปกครองตนเอง ซึ่งอาจประท้วงหรือต่อต้านโดยการตัดความสัมพันธ์ทางการทูตหรือการค้าและโครงการความร่วมมือต่าง ๆ ทำให้การเมืองภายในประเทศไม่อาจดำเนินไปตามใจชอบของผู้มีอำนาจดังแต่ก่อน จนกระทั่งมีการกล่าวว่า การปฏิวัตินั้นทำไม่ยาก แต่ปฏิวัติแล้วจะอยู่อย่างไรกลายเป็นปัญหา ดังนั้นปัจจุบันนี้อาจสรุปได้ว่าการปฏิวัตินั้นมีกระแสต่อต้านจากภายนอกประเทศด้วย

เชิงอรรถ

¹การครอบงำ (Dominate) นี้ พิจารณาจากการผูกขาดการครองอำนาจสืบต่อของคณะบุคคลคณะเดียว โดยเป็นไปในแบบที่บุคคลจากคณะกรรมการเมืองที่มีอำนาจในสมัยนั้น ๆ เข้าดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีเสียเอง หรือบุคคลนอกผู้ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากคณะกรรมการเมืองนั้นให้เข้ารับตำแหน่ง

²นายดิเรก ชัยนาม, พลเรือตรีทหาร ขำหิรัญ, และนายทวี บุญยเกตุ มีได้ร่วมกับกลุ่มที่กบฏแต่ถูกประกาศให้ดำรงตำแหน่งสำคัญ เพราะเป็นบุคคลที่ได้รับความเชื่อถือจากหลายฝ่าย

³พลเรือตรีทหาร ขำหิรัญ, “แต่คุณหลวงสังวรยุทธกิจ” (สังวร สุวรรณชีพ) อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พลเรือตรีหลวงสังวรยุทธกิจ (สังวร สุวรรณชีพ) 27 ธันวาคม 2516.

⁴ปรีดี พนมยงค์, “ระลึกถึงคุณหลวงสังวรยุทธกิจ (สังวร สุวรรณชีพ)” อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พลเรือตรีหลวงสังวรยุทธกิจ (สังวร สุวรรณชีพ) 27 ธันวาคม 2516.

⁵มนัส จารุภา เมื่อข้าพเจ้าจอมพล (พระนคร : อนุกรรมการพิมพ์, 2502), 130 - 1.

⁶นาวาตรีมนัส จารุภา กล่าวกับพลเรือตรีทหาร ขำหิรัญ “นาวาตรีมนัส จารุภา กับข้าพเจ้า” ที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิงศพนาวาตรีมนัส จารุภา, 2517, 3.

⁷จอมพลผิน ชุณหะวัณ, ชีวิตกับเหตุการณ์ของจอมพลผิน ชุณหะวัณ (พระนคร : โรงพิมพ์ประเสริฐศิริ), 2513.

⁸เล่มเดียวกัน.

⁹ร.ต.จตุฎ เปรมฤทัย, ปฏิทินการเมือง (ห้างศึกษาสัมพันธ์, 2521), 479.